

poniedziałek, 23.01.2023

Symbole i znaki słowne

Hymn

Hymn, jako pieśń ku chwale Boga, był zawsze wyrazem wzniosłego nastroju religijnego. Hymny miały formę metryczną, bądź formę prozy artystycznej. Czasem były improwizowane (Dz 4,24). Pewne wyobrażenie o nich można wyrobić sobie na podstawie Apokalipsy (5,9-10.12; 12,10-12; 19,1-7) lub listów Św. Pawła (Hp 2,6-11; Ef 1,3-10; Kol 1,12-20). Prawie wszystkie hymny starochrześcijańskie zaginęły, choć były liczne. Czas zachowuje zwykle to, co wartościowe. Improwizacje zwykle nie przedstawiają wysokiej wartości. Zaniechano je później również dlatego, że formą tą chętnie posługiwali się błędnowiercy w celach propagandowych. Przeciwstawiono im hymny prawowierne autorstwa św. Efrema Syryjczyka (zm. 373), św. Hilarego z Poitiers (zm. 367), św. Ambrożego (zm. 397), Prudencjusza (zm. 407), Seduliusza (zm. 450), Paulina z Noli (zm. 459) i innych. Znalazły się one przede wszystkim w liturgii godzin. Do najbardziej znanych hymnów z epoki starożytnej należą: Gloria in excelsis Deo oraz Te Deum laudamus.

Psalm

Psalm znalazł szerokie zastosowanie w liturgii, po nieudanych próbach stworzenia nowej modlitwy poetyckiej. Psalm otrzymał w liturgii nowe życie i głębsze znaczenie. Recytowano je bowiem i śpiewano już w świetle nauki i czynów Chrystusa. Światło to dotyczy zwłaszcza psalmów mesjańskich. Ta właśnie typologia mesjańska zadecydowała głównie o życzliwym ich przyjęciu i szerokim zastosowaniu w liturgii. W IV w. wyraził to Nicetas z Remezjan (zm. 414). Powie-dział, że psalmy streszczają historię życia Chrystusa i całe Jego zbawcze dzieło (De psalmodiae bono, PL 68,371).

W liturgicznej interpretacji psalmów rozróżniamy:

- sens dosłowny, gdy same słowa psalmów dostarczają dużo wzniosłych myśli pobudzających do wielbienia Boga, do dziękczynienia, przepraszania, skruchy i pokuty;
- sens typiczny, gdy słowa psalmu zarysowują postać przyszłego Mesjasza-Zbawiciela;
- sens przystosowany, wynikający z akomodacji liturgicznej. Niektóre psalmy w szczególny sposób wiązały się z jakimś świętem lub okresem liturgicznym: np. Ps 90 jest psalmem przewodnim Wielkiego Postu, Ps 21 okresu Męki Pańskiej, Ps 71 Objawienia Pańskiego itd.

Wersety i antyfony są pojedynczymi wierszami psalmowymi. Sporo jest ich rozrzuconych po całej liturgii. Każde z tych zdań, jako wersety czy antyfony, zawierają myśl religijną, która może pobudzić człowieka do lepszej, głębszej i bardziej pobożnej modlitwy. Do najczęściej spotykanych należą: Deus in adiutorium meum intende (Ps 69,2 – Boże, wejrzyj ku wspomóżeniu memu; św. Benedykt umieścił na

PARAFIA PW. ŚW. MIKOŁAJA (Poznań, ul. Św. Mikołaja 1); Aditorium nostrum in nomine Domini (Powybie-Kościółny 78, 86-545-Lipowiec-Kościółny)
Domini benedictum (Ps 112,2 – Niech imię Pańskie będzie błogosławione) i wiele innych. Wyrażają one niezachwianą ufność w pomoc Bożą. Antyfony mają zastosowanie przede wszystkim w liturgii godzin, gdzie recytuje się je przed i po psalmie. Pierwotnie były wersetami wziętymi z danego psalmu. Później zaczęto je także układać.

Doksologia

Doksologia, to krótki hymn pochwalny na cześć Boga w Trójcy Jedyne (doks = chwała). W liturgii poszczególne psalmy otrzymały końcową doksologię Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto. Sicut erat in principio, et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen. W ten sposób psalmy otrzymały charakter nowotestamentalny, chrześcijański. Doksologia ta pojawiła się w czasie sporów antyariański. Podobnych doksologii istniało więcej. Np. modlitwy liturgiczne często kończą się doksologią, zwłaszcza hymny. Za przykładem św. Pawła (Rz 11,36), Didache kończy modlitwy wielbieniem Boga, które w 111 w. ma już ujęcie trynitarnie.

Oprócz krótkich doksologii istnieją także bardziej rozbudowane, wielkie, jak: Chwała na wysokości Bogu, czy Ciebie, Boga, wystawiamy. We Mszy św. Modlitwy eucharystyczne kończą się również doksologią Przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie, Tobie Boże, Ojciec wszechmogący, w jedności Ducha Świętego, wszelka cześć i chwała. Przez wszystkie wieki wieków. Amen.

Modlitwa Pańska

Modlitwa Pańska, jest wzorem modlitwy: „Wy zatem tak się módlcie: Ojciec nasz...” (Mt 6,8-14) – uczył Chrystus zgromadzonych wokół siebie słuchaczy. Św. Augustyn powiada „Choćbyśmy się modlili, nie wiem jakimi słowami, przyjąwszy, że się dobrze modlimy, to jednak nie mówią one niczego innego, jak tylko to, co zawarte jest w Ojciec nasz” (Ep 130).

Ojciec nasz stało się ulubioną modlitwą chrześcijan. Powtarzali ją rano, w południe i wieczorem (Didache, Tertulian). Z komentarzy Tertuliana, Orygenes, Cyprian widać, że prośbę o chleb powszedni rozumieli również jako prośbę o chleb eucharystyczny. Stąd Modlitwa Pańska znalazła się we Mszy jako przygotowanie do Komunii, zwłaszcza, że jest w niej także prośba o odpuszczenie win. Znalazła się również w liturgii sakramentów, w liturgii godzin i w nabożeństwach.

Pozdrowienie Anielskie

Pozdrowienie Anielskie składa się z dwóch części. Pierwsza część złożona ze słów ewangelicznych (Łk 1,28.42) występowała najpierw w liturgii św. Jakuba oraz w Antyfonarzu papieża Grzegorza Wielkiego, jako antyfona na ofiarowanie w niedzielę Adwentu. Z końca XII w. (Synod paryski 1198) pochodzi zwyczaj ludowy dołączania Pozdrowienia Anielskiego do Modlitwy Pańskiej. Drugą część pozdrowienia Anielskiego stanowi dodana prośba: święta Maryjo, Matko Boża, módl się za nami grzesznymi, teraz i w godzinę śmierci naszej. Amen”. W XV w. dodatek ten pojawiał się sporadycznie w różnych wersjach. W formie ujednoliconej Papież Pius V wprowadził Pozdrowienie Anielskie do brewiarza w 1568 roku.

Skład Apostolski

Skład Apostolski w liturgii jest od około 200 roku. Jego forma starorzyska stała się podstawą dla wszystkich późniejszych symboli wiary, stosowanych przede wszystkim przy obrzędach chrztu. W swej formie starożytnej zachował się w języku greckim w liście biskupa Marcella z Ancyry do papieża Juliusza 1, z około 340 roku, a w języku łacińskim w dziełach: Rufina (t. 410) i Nicetasa z Remezjany (zm. 414). Tekst dzisiejszej wersji jest u Cezarego z Arles (t. 542) oraz w późniejszych księgach rzymskich i gallikańskich. Między tekstem pierwotnym, a tekstami późniejszymi zachodzą drobne, nieistotne zmiany.

Wyznanie wiary składane przy chrzcie, św. Ambrożego (t. 397, *De virg.* 3) i św. Atanazy (zm. 373, *Vita s. Antonii* 23) zalecają odmawiać, jako środek przeciwko pokusom. Na skutek tej opinii w VI wieku wprowadzono symbol wiary do brewiarza i do obrzędów pokutnych.

Aklamacije

Aklamacje czyli krótkie zawołania, miały szerokie zastosowanie: przy wyborach mówiono: dignus albo Deo gratias. Podobnie było na synodach czy soborach. Aklamacje takie znalazły się także w liturgii, np. Amen, Deo gratias, Kyrie eleison, Alleluja itp.

Amen należy do akłamacji najczęściej spotykanych w liturgii. Hebrajskie „Amen” z powodu swej popularności w Starym i Nowym Testamencie, a przede wszystkim z powodu trudności w jego tłumaczeniu, pozostał w oryginale. W swym zasadniczym znaczeniu „Niech się tak stanie”, „Tak jest”, wyraża zgodę, przytaknięcie ze strony wiernych. „Amen dicere, subscribere est” powiada św. Augustyn. Przy Komunii św. Amen jest wyznaniem wiary w obecność Chrystusa w Eucharystii.

Alleluja jest aklamacją z liturgii żydowskiej. W chrześcijańskiej liturgii stosowano ją od początku, zwłaszcza w okresie wielkanocnym. Stosownie do jej znaczenia (= chwała Panu), stanowi religijny wyraz uczucia radości i wdzięczności dla Boga.

Aklamacja Deo gratias jest starochrześcijańską formą dziękczynienia (Konst. Apost. 5). Na język polski tłumaczy się ją: Bogu niech będą dzięki. Jest ona wyrazem wdzięczności za otrzymane łaski, za słowo Boże, za pokarm niebieski itp.

Pozdrowienie liturgiczne: Dominus vobiscum (= Pan z wami) stosowane jest w liturgii Kościoła od początku. Zacerpnięte jest z Pisma św. (Rt 2,4; Sdz 6,12; 6,23; 1 Ezd 1,3; 3 Kr! 8,57; Krn 15,2; Łk 1,28; J 20,19; 2 Kor 15,2; 2 Tes 3,16). Odpowiedź brzmiała zawsze: Et cum spiritu tuo (2 Tm 4,22; Gal 6,18; Flp 4,23; Fm 25). Odpowiedzią tą wierni życzą wzajemnie kapłanowi, by Pan był z jego duchem. Przez „ducha” rozumie się tu Ducha Świętego (Jan Chryzostom, Horn. 10,3). Według tradycji liturgicznej przysługuje ono tylko tym, którzy otrzymali Ducha Świętego przez włożenie rąk z sakramencie święceń. W odnowionej liturgii wprowadzono jeszcze inne pozdrowienia do wyboru, również zaczerpnięte z Biblii: Miłość Boga Ojca, łaska naszego Pana Jezusa Chrystusa i dar jedności w Duchu Świętym niech będą z wami wszystkimi (2 Kor 13,13); Łaska i pokój od Boga naszego Ojca, i od Pana Jezusa Chrystusa niech będą z wami, i jego warianty (1 P 1,2; 2 P 1,2; Jud 1,2; Ap 1,4-6). Kapłan oznajmia zebranej wspólnocie obecność Pana. Wszystkie te formuły mają charakter modlitwy, życzenia i błogosławieństwa.

Litanie

Litanią (od grec. lite = prośba) nazwano procesję błagalną. Procesja w dniu św. Marka (25 kwietnia) otrzymała nazwę litania maior a dni krzyżowe (trzy dni przed Wniebowstąpieniem Pańskim) litaniae minores. Nazwa procesja (od processio) pojawiła się dopiero w XII w.

Litanią nazwano także modlitwy odmawiane względnie śpiewane podczas tych litanijskich (błagalnych) procesji. Nazwa ta przeszła na wszystkie modlitwy wiernych w formie wezwań o charakterze błagalnym, pod przewodnictwem liturga. Na błagalne wezwania liturga (biskupa, kapłana, diakona) lud odpowiadał błagalną akłamacją: zmiłuj się nad nami; przepuść nam, Panie; módl się za nami itp. Liturgie chętnie tę formę stosowały (ektenie), zwłaszcza podczas Mszy świętej.

Z litanii najbardziej dziś znanych najstarszą jest Litania do Wszystkich Świętych. W obrządku antiocheńskim i jerozolimskim znana była już w IV w. W rzymskich księgach liturgicznych jest od VII w. Miała ona wtedy różne wersje. Wersję ujednoliconą otrzymała dopiero za Piusa y, po Soborze Trydenckim, gdy reformowane były księgi liturgiczne. Litanię tę śpiewano podczas procesji błagalnych, przy praktykach pokutnych, przy święceniach itp. Obecnie litania ta ma wersję dłuższą (procesyjną, pokutną) i krótszą (obrzędową).

Litania do Matki Boskiej pojawiła się w XIII w. i odtąd stale zyskiwała na popularności. Miała przeróżne wersje. Najbardziej znaną była litania loretańska. Aprobował ją Sykstus V w 1587 r. Litania ta stała się wzorem dla dalszych litanii, z których Stolica Apostolska zatwierdziła: litanię do Imienia Jezus (w 1862), do Najśw. Serca Jezusowego (w 1899), do św. Józefa (w 1909) i do Krwi Przenajświętszej (w 1960).

Modlitwy przewodniczącego liturgii

Modlitwy te (kolekta, sekreta, postkomunia) pod względem formy nie mają odpowiedników w innych liturgiach. Są krótkie, zwarte i proste. Odnaczają się swoistym, płynnym rytmem (cursus) dostrzeganym jedynie w wersji oryginalnej, łacińskiej.

Oracja (kolekta) również ma swoistą budowę. Rozpoczyna ją kapłan wezwaniem do cichej modlitwy: Módlmy się. Po chwili kapłan podsumowuje ciche modlitwy wiernych (colligere = zbierać razem, stąd: kolekta). Sama kolekta składa się z inwokacji: „Wszchemogący Boże!”. Po niej następuje motyw prośby z nawiązaniem do obchodzonego misterium, np.: „Ty widzisz, z jaką wiarą oczekujemy świąt Narodzenia Pańskiego”, oraz sama prośba, np.: „spraw, abyśmy przygotowali nasze serca i z radością mogli obchodzić wielką tajemnicę naszego zbawienia”. Zakończenie: „Przez naszego Pana Jezusa Chrystusa...”, w całości jest umieszczone w nowym mszale, we wszystkich wersjach.

Modlitwa Eucharystyczna ma uroczystą formę. Celebrans odmawia ją uroczyście, wyraźnie, gdyż jest to najważniejsza modlitwa we Mszy świętej. Jest momentem przeistoczenia i uobecnienia się Ofiary Chrystusa. Podstawową jej treścią jest dziękczynienie i wielbienie Boga za dzieła zbawcze dokonane w historii. Pierwszy człon Modlitwy eucharystycznej stanowi prefacja. Formę tę posiadają również inne modlitwy w najważniejszych momentach liturgii: przy święceniach, przy benedykcji opata, przy poświęceniu kościoła...

Apologia

Apologia stanowi osobny typ modlitwy liturgicznej (apologia = obrona, usprawiedliwienie). Treścią apologii jest uznanie swojej grzeszności, winy, pragnienie oczyszczenia się przed Bogiem. Apologie wywodzą się z liturgii wschodnich. W liturgii zachodniej przyjmowały się ciągu VI i VII wieku. Znał je już Cezary z Arles (t 542, Sermo 59). W liturgii gallikańskiej przeżyły swój szczytowy rozkwit między IX, a XII wiekiem. Stosowana w nich liczba pojedyncza świadczy o ich prywatnym charakterze. Przykładem takiej apologii jest Confiteor (Spowiadam się Bogu...) lub też modlitwa odmawiana przez kapłana przed samą Komunią św.: Panie Jezu Chryste Synu Boga żywego...